

Yitik Medeniyetimizin İzlerini Takip Ederek Yeniden Diriltmek

Prof. Dr. Mevlüt UYANIK
Hitit üniversitesi

Birçok alanda yeni krizlerle karşı karşıya olan insanlığı huzura kavuşturabilecek yeni bir medeniyet tasavvuru üzerine düşünmek gerekiyor. Dinî ve metafizik değerlerden arındırılmış maddeci-pozitivist bilgi, bilim tasavvuru ve bunlar üzerine kurulu Batı medeniyet anlayışının sosyo-politik alanda küreselleşmesiyle insan insanın kurdu hâline geldi. Kitle katliamları yapılmaya; bireysel anlamda bencillik, hazcılık, faydacılık ve sefahat öncelenmeye başlandı.

Hız. Muhammed (s.a.s.)'e gönderilen İslam, ahlaki ve sosyal bir düstur anlamında sadece bir din va'z etmekle kalmadı, aynı zamanda bir zihniyet değişimini de gerçekleştirdi. Kısa sürede kendine özgü ve özgün bir medeniyet oluşturdu. "Yüzyıllarca farklı dil, ırk ve dinî tasavvurlara sahip insanlara esenlik ve barışı sağlayan İslam dini ve medeniyeti şimdilerde niçin yitik konumunda ve yeniden diriltmek için neler yapabiliriz?" üzerinde düşünmek gerekmektedir.

Eğer yeni bir medeniyet anlayışı kurgulamak ve hayata geçirmek istiyorsak, öncelikle 17-19. yüzyıllara hâkim olan pozitivist "bilgi güçtür, güç de bilgidir" anlayışın tutarlılığını tahlil etmek gerekiyor ki, bu yazının amacının dışındadır. O hâlde bu noktada Müslümanların Sasani, Grek/Bizans ve Çin-Hint medeniyetleri ile hesaplaşması ve kısa sürede kendine özgü bir bilgi, bilim ve medeniyet oluşturmasının temellerini yeniden incelemeliyiz. Eğer kısa sürede kendine özgü bir bilgi, bilim ve medeniyet tasavvuru oluşturup hayata geçiren Hız. Muhammed (s.a.s.) yol ve yöntemini "yaşayan sünnet" hâline getirebilirsek, yitiğimizi/hikmeti yeniden bulup, yeni bir medeniyet oluşturabiliriz.

Yüce Mevla, Hız. Âdem'den itibaren insanlara dünyada refah, ahirette felahı sağlayacak ilkeleri, farklı zaman ve mekânlarda, farklı dillerde farklı uygulayıcılara (nebi/rasul) göndermiştir. Bu da ilk olarak *Tanrı-Evren-İnsan ilişkilerinin nasıl olduğunun tabii/pozitif/ideal (b)ilimlerle açıklanmasını, sonra bu evrenin niçin yaratıldığı sorusuyla ilgili olarak ilahiyat ve medeni ilimler (ahlak/fıkıh/kelam) ile cevabını aranmasından geçer. Diğer bir ifadeyle yitik medeniyetimizin kuruluş kodlarını yeniden keşfetmek ve güncel soru/n/lara çözümler üretebilecek bir bilgi, bilim ve felsefesi tasavvuru oluşturmak ve bunları hayata geçirerek yeni bir medeniyet kurmak gerekir.*

İslam bilgi-bilim-felsefe ve medeniyet tasavvuru

Hız. Muhammed (s.a.s.)'e indirilen mesajın kısa sürede kendine özgü ve özgün bir medeniyet teşekkülüyle hâsıl olan yüksek kültürü biçimlendirmede oldukça etkin ve büyük ölçüde özerk entelektüel bir faaliyetin klasik kaynaklar bağlamında yeniden okunması gerekir. Klasik kelam/felsefe kitaplarında ilk konunun bilgi ve bilginin elde edilerek tasnifi; duyular, akıl ve haber-i mütevatir'in mahiyetiyle başlaması, İslam'ın kendine özgü bir "episteme"si, bir "paradigma"sı olduğunun göstergesidir.

Müslüman âlimler, öncelikle Tanrı-evren ve insan münasebetlerini nasıl kurgulanacağına dair beşerî/şeri ilim ve pozitif bilimlerin mahiyetini ve tasnifini yaparak çalışmalarına başladılar. Nitekim İslam düşünce geleneğinin teşekkülünde önemli rol oynayan Kindî'nin *Fi Aksam el-Ulum; felsefe tarihinde* Aristoteles'ten sonraki "İkinci Muallim" sıfatını kazanan Ebu Nasr el-Farabî'nin *İhsau'l Ulum* isimli risaleleri nasıl yeni bir yöntem geliştireceğimize dair ipuçları verebilir. Filozoflar burhan yöntemini önceleyerek, cedel/diyalektik yöntemin farklı görüş/epistemeyi ret, tekfir veya ötekileştirmeden ve "gerekli bir öteki" olmaktan kaçınmışlardır.

Burada bir "episteme"nin diğeri üzerine mutlaklığı veya reddi, dışlanması değil, paradigmlar arası rekabeti öngören bir düşünce pazarı kurulması istenildiği için yanlışlıklara, aksaklıklara dikkat edilir, Hak'tan yansımaları barındıran hususlarda ötekileştirilmezdi. Hatta Muhammedî yol ve yöntem, öncekilerin yöntemleri (şer'u men kablena) bağlamında Hz. Âdem'den itibaren temel ilkelerin farklı zaman ve mekânlarda pratiğe aktarılma tarzlarını inceler, nasıl bilimsel modeller geliştirdiklerine bakar ve medeniyet(ler) kurulma süreçlerine dikkat ederlerdi. Çünkü insanların; ne yaptığı, ne düşündüğü ve nasıl düşündüğü arasındaki farklılıklara dikkat ederek, içinde yetiştiğimiz kültürün unsurlarının kavramsal bir tahlile tabi tutulması, bilişsel unsurlarının tahlili, bilgi-bilim ve değer ilişkisinin tespitinde büyük önem arz etmektedir. Diğer kadim medeniyetlerle yüzleşmeden kasıt budur.

Bu çerçevede, sosyo-politik bir canlı olarak insan, modern bilgi ve bilim anlayışında "modern" olanın ne olduğunu, bilimsel keşiflerin ve bulguların değerlerinde ne gibi değişiklikler ortaya çıkardığını araştırmaya başlamıştır. İslam dünyasında oryantalist sömürü sonrasında önemli oranda gerileme yaşanan bilgi, bilim ve felsefe alanında yeniden bir diriliş için S. Nakip el-Attas, İsmail Raci Faruki, Batılı tasavvurları ciddi bir eleştiriye tabi tutarak "Bilginin İslamlaştırılması" üzerinde çalışmaya başladılar. Bu projede birtakım düşünürler tarafından yaşanan aksaklıklara da dikkat edilerek bir İslam bilim tasavvuru geliştirilmesi üzerinde duruldu ve gelenek(sel)ci akım paradigması oluşturulmaya başlandı. Batılı moderniteye ciddi eleştiriler yöneltilerek farklı çözüm önerileri gündeme getirildi.

Yeni bir İslam medeniyeti tasavvuru için Atayurt ve Anayurt birikimini okumak

11 Eylül 2001 aslında yeni yüzyıl başlangıç tarihidir. Küresel güçler, enerji üretim ve arz merkezlerine, demokrasi insan hakları vb. gerekçelerle müdahalelerde bulunmaya başladı. Irak'tan başlayarak (bir zamanlar ipek yolunun güney hattı olan) Afganistan ve Pakistan bölgesine kadar alanda "sürekli bir istikrarsızlık" durumu oluşturuldu. Arap Baharı adıyla başlayan operasyonlarla Ortadoğu bir kan gölüne dönüştü. "Medeniyetler Arası Savaş" ve "Tarihin Sonu" tezleriyle İslam dünyasına yönelik müdahalelerin altyapısını oluşturmakta kullanıldı. Şimdi Şii-Selefi ayrımıyla Müslümanlar birbirini kırmakta ve bir "Medeniyet İçi Çatışma" hâli yaşanmaktadır.

Tarihsel olarak bu çatışmalarda hiçbir yer almamış bir zihniyete sahip olan Anadolu Müslümanları için yeni bir medeniyet tasavvuru Atayurt ve Anayurt birikimini okumak ve yorumlamakla mümkün olabilir. Bu birikimi Atayurt'un hâl dili olan Ahmet Yesevi ile gönüllere hitap etmesini güncelleyerek halka ulaşabiliriz. Bunun felsefî boyutunu ise Farabî'nin *İlimlerin Sayımı* adlı eserinde yaptığı gibi, Tanrı-evren ve insan ilişkisini açıkladığı

gibi bir sunumla yeni bir medeniyet tasavvuru oluşturabiliriz. Atayurt ve Anayurt merkezli yeni bir medeniyet tasavvurunun müspet/doğa bilimleri bölümü ise Biruni merkezli bir yöntem ile yeniden üretilebilir.

“Batı felsefesi Platon’a düşülen dipnotlar” denilir, biz de Muallim-i Sani Farabi’nin Tanrı’nın evreni niçin yarattığını, insanın varoluş anlamını ilahiyat bağlamında müzakere etmeye başlayabiliriz. Ardından bu tasavvurun nasıl hayata geçirileceği medeni ilimler (siyaset/fıkıh ve kelam) ile yapılır. Müslüman filozofların ahlak ilmini siyaset ilmi ile birlikte “medenî ilimler” kısmına dâhil etmesi, günümüz siyasal sorunlarına dair etik problemlere çözüm önerileri üretmede etkili olabilir.

Yeni bir medeniyet tasavvuru oluşturmanın bize düşen kısmında yerli/millî çağdaş âlimler olarak Mümtaz Turhan, Nurettin Topçu ve Erol Güngör gibi değerlerimizin yöntemlerini incelemeliyiz. Özellikle Topçu’nun Batı materyalist ve pozitivist öğretisinin eleştirisi olan Bergson’un sezgi ve Blondel’in aksiyon felsefesinden hareketle Anadolu Müslümanların soru/n/larına çözüm araması önemsenmelidir. Felsefî değerleri Abdülaziz Bekkine ile tanışıp dini/millî/yerli öğretî hâline dönüştürmesinin tahlili, bu medeniyet tasavvurunun halka ulaştırılmasındaki Yesevî yöntemini güncellenmek demektir.

Dinî-ahlakî ilkelerin temel hedefi; insanlara huzurlu, mutlu, (maddî ve manevî-sosyal açıdan) müreffeh bir ortam sağlamayı hedefler. İslam dünyasının içinde yaşadığı sosyo-ekonomik tarihini iyi incelediğimiz zaman Hanefî fıkıhı, Maturîdî Akaidi, Ahmet Yesevî’nin hâl diliyle manevî/tinsel ilimlerle evrenin ve insanın niçin yaratıldığı; Biruni gibi âlimlerin yöntemleriyle de pozitif ilimlerle evrenin dilinin mahiyetini, Farabi gibi âlimlerin yaptığı gibi erdemli/medenî bir yönetimin (ahlak/fıkıh/kelam) tarzını yeniden ortaya koyabilecek yeni bir medeniyet tasavvuru oluşturabiliriz. Böylece dünyada mutluluğun elde edilmesi mümkün olacaktır, bunu elde edebilen birisi, ahirette saadetü’l-kusva’ya zaten erişecektir.